

**Jan ŠIMEK, *Kriminalita v raně novověkých Čechách na příkladu Říčan (1667-1757)*.
Disertační práce (vedoucí prof. PhDr. Jaroslav Čechura, DrSc.). Univerzita Karlova
v Praze – Filozofická fakulta, Praha 2011, 239 + CCIX s.**

Oponentský posudek

Zájem o dějiny raně novověké kriminality má sice dávné kořeny a první studie s touto tematikou vycházely již v 19. století, avšak jejich začlenění do rámce sociálních dějin se ustálilo až v sedmdesátých a osmdesátých letech 20. století. Tehdy se také tento výzkum vymanil z jednoznačné závislosti na právněhistorickém přístupu, aniž by přestal přijímat jeho pozitivní výsledky a metodické podněty. Při studiu této problematiky se prokázala užitečnost systematického vyčerpání pramenné dokumentace k vybraným lokalitám a jejich hrdelním soudům, což vytvořilo postupně se rozšiřující základnu komparativního studia.

Už zhruba před třiceti lety bylo možno naznačit, které lokality v Čechách je třeba prozkoumat, aby bylo možno dospět k poměrně celistvému zpracování této problematiky. Při zřeteli k pramenné základně, dochované z činnosti stovek hrdelních soudů velmi nerovnoměrně, bylo zřejmé, že nelze opomenout středočeské Říčany. Avšak tamní prameny byly donedávna spíše jen zmiňovány nebo některými badateli ilustrativně využívány, než aby došlo k jejich systematickému rozboru a vytěžení. Téma čekalo na historika, který se ukázněně soustředí na zdánlivě lokální výzkum, věnuje mu obrovské množství času, přihlédne k veškeré domácí a vybrané zahraniční literatuře a posléze výsledky zařadí do celozemských souvislostí. Nyní se toto téma svého historika dočkalo.

Jan Šimek přistoupil k jeho řešení se znalostí pomocných věd historických, zejména paleografie a diplomatiky, ale také s přehledem o dosavadním českém a v nezbytné míře i zahraničním – zejména německém – výzkumu dějin kriminality. O pečlivosti jeho práce svědčí více než dvoustránková pramenná příloha k předložené disertaci; v ní autor pečlivě zpracoval veškeré zachované prameny způsobem, který vytváří podrobnou dokumentaci k jeho analytickému pojednání, ale který je zároveň východiskem pro širší komparace. Jan Šimek navázal na dosavadní způsob zpřístupňování hrdelněprávních pramenů (což je právě podmínkou široké srovnatelnosti), a zároveň se od ní naprosto správně odchýlil tím, že položil důraz na obsahovou stránku kriminality a jejího postihu, a proto místo stručných tabelárních charakteristik jednotlivých procesů podal podrobné a výstižné registry; tuto inovaci lze jen uvítat a následovat ji i v dalších podobných studiích. „Regesta říčanských soudních manuálů z let 1667-1757“ jsou vesměs jasná a přehledná a sama o sobě se mohou stát podkladem ke

speciálním výzkumům z hlediska mikrohistorie, etnologie, historické antropologie, právních dějin a dalších disciplín.

Vzhledem k tomu, že v blízké budoucnosti předpokládám nějakou formu zveřejnění tohoto registáře, uvádím své připomínky k registové edici samostatně:

a) Za jednoznačně výhodnější bych pokládal *důsledně chronologické uspořádání registáře* (bez ohledu na to, kde a v jakém pořadí je případ v pramenech zapsán), neboť jde primárně o podklad ke studiu sociálních dějin, nikoli o dokumentaci ke způsobu zapisování případů v říčanské kanceláři (např. na s. LXXV přichází postupně: 1689; nedatováno; 1685; 1685, atd.). Případy, které nejsou v prameni datovány, by měly být autorem a editorem alespoň přibližně časově určeny na základě formální a obsahové kritiky, a pokud by snad ani tento postup nevedl k žádoucímu výsledku, což nepředpokládám, měly by být zařazeny na závěr registáře.

b) Je nutno *důsledně dodržovat charakteristiky subjektů vystupujících v soudním řízení*; když např. na s. LXXV (č. 2) vystupuje dotčená osoba pouze jako svědek, nelze ho zařazovat do rubriky „obviněný“.

c) Doporučoval bych znovu uvážit, jak co nejlépe a z hlediska celé edice *formulovat nejdůležitější orientační znak každého registu, tj. zvýrazněný syntetický popis každého jednotlivého případu*. Bezpochyby důležitá je zde základní charakteristika deliktu, však nedůsledné jsou další upřesňující charakteristiky (objekt trestné činnosti, povaha obvinění atd.). Uvedu tři příklady ze s. L-LI: 1) „Krádež – vůl“, 2) „Krádež“ (nedodává se, že šlo o krádež ovci), 3) „Krádež – podezření“ (šlo o podezření z krádeže koně, resp. obilí). Z tohoto hlediska by měla být struktura registů domyšlena a celý registář by měl být upraven podle jasně definovaných pravidel.

Vlastní text disertace se odvozuje ze souboru zachovaných a registově zpracovaných soudních manuálů z let 1667-1680 a 1684-1757. Základní prameny jsou uloženy ve Státním okresním archivu Praha-východ, ale autor správně rozšířil heuristiku na písemnosti velkostatku Uhříněves (Státní oblastní archiv Praha) a na knihy ortelů (Národní archiv v Praze). Dokázal využít tyto vzájemně se doplňující prameny tak, že získal podstatně celistvější obraz kriminality, než jaký by mu mohly poskytnout samotné městské písemnosti. Zřetelně si stanovil předmět, metodiku a cíle disertace a poté v jednotlivých kapitolách podrobně pojednal o organizaci a výkonu hrdelního soudnictví, o jeho ekonomických souvislostech a o manuálech říčanského soudu z hlediska diplomatiky. Těžiště práce tvoří ovšem charakteristika základních typů deliktů a jejich trestního postihu.

Zejména v této části projevil autor smysl pro sociální a emocionální stránky kriminality. Ačkoli často sáhl k citacím pramenů (někdy i dosti obsírným), jeho výklad není jednoduše popisný, ale má analytický ráz. Rozbor směřuje k vystižení sociálního zázemí a motivace činů proti majetku, mravnosti, životu a zdraví, oficiální ideologii, vrchnosti a místní administrativě či proti cti, ale nenechává se těmito standardními typy deliktů spoutat. Hledá hlubší podmíněnost v hierarchizaci společnosti, v životním stylu, mezilidských a zvláště sexuálních vztazích, v emocionálním založení pachatelů atd. Díky znalosti široké škály pramenů, jejich kombinaci a účelnému využití jejich vypovídacích schopností přináší zejména tato centrální část disertace pozoruhodný průhled do života neprivilegovaných vrstev českého venkova 17. a 18. století.

Nejde však pouze o narativní výklad. Autor své poznatky shrnuje v tabulkách a grafech, jež podávají kvantifikaci výsledků jak z hlediska samotného říčanského tribunálu, tak i v porovnání s dalšími hrdelními soudy v Čechách. Celkově vysokému počtu 289 procesů se tu dostává pozornosti a porozumění jak z výše naznačeného hlediska sociálních dějin, tak i z pohledu dějin správy, práva a pomocných věd historických. Kromě jiného se prohlubují dosavadní poznatky o vztahu mezi místními hrdelními soudy, pozemkovou vrchností a apelačním soudem (zde bych mluvil – na rozdíl od autorova pojmu „spolupráce“ – spíše o „součinnosti“, neboť šlo o vztah přísně hierarchizovaný) a o posilování centrální moci (tedy apelačního soudu) od počátku 18. století. Výrazně se zaplňují mezery v poznání aparátu, který měl udržovat právní řád především na úrovni poddaných lidí a marginálních vrstev. O jejich postavení, chování a myšlení víme nyní zásluhou Šimkovy disertace podstatně více než dříve.

Jen na okraji uvádím, že by měl autor na některých místech sjednotit transkripci pramenů, opravit nedostatky v interpunkci a v užívání zájmen (častá záměna akuzativu a dativu); neškodila by ani důkladnější korektura překlepů. Měl by upřesnit právní postavení Říčan (střídá se „město“ a „městečko“, na s. 21 dokonce na jednom řádku) a stejně tak zpřesnit zeměpisnou orientaci Říčan (s. 30): Český Brod leží na severovýchod (nikoli na sever), Benešov na jih (nikoli na jihovýchod) a centrum Prahy na severozápad (nikoli na západ). Nemusel by vést ani vcelku zbytečnou polemiku s právními historiky o domněle anachronickém užívání pojmu trestní právo (s. 33), neboť sem nepatří a v diskusi s předními právními historiky autor by svou tezi nepadno udržel.

Disertace Jana Šimka je výsledkem poctivé heuristiky, zevrubné analytické práce a schopnosti vytěžit z archivních pramenů – s přihlédnutím k dosavadní literatuře – nové poznatky, jichž kromě historiografie zaměřené k období raného novověku s prospěchem využije několik dalších – výše uvedených – vědních oborů. Autor vytvořil originální vědecké dílo, jímž jednoznačně prokázal schopnost samostatné, ve svých výsledcích prospěšné

vědecké práce a splnil všechny předpoklady, které jsou spojeny s podáním disertace za účelem získání vědecké hodnosti Ph.D. Proto s potěšením **doporučuji**, aby mu byla tato hodnost po úspěšné obhajobě udělena.

Praha 5. 11. 2012

Prof. PhDr. Jaroslav Pánek, DrSc.
Historický ústav AV ČR
Filozofická fakulta UK